MH-BOARD-CLASS-10-SANSKRIT-COMPOSITE-D-N-893-2023
Question Paper with Solutions

Time Allowed :3 Hours	**Maximum Marks :**80	**Total Questions :**100+6 = 106

सामान्य निर्देश

सूचनाः :

1. सर्वासु कृतिषु वाक्यानां पुनर्लेखनम् आवश्यकम् ।
2. यथासूचनम् आकलनकृतयः व्याकरणकृतयः आरेखितव्याः ।
3. आकृतीनाम् आलेखनं मसीलेखन्या कर्तव्यम् ।

1. (अ) चित्रं दृष्ट्वा नामानि लिखत ।

(1) 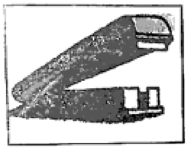

(2) 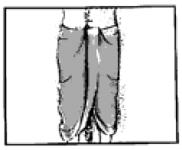

(3)

(4) 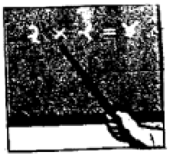

---

1. (आ) सङ्ख्याः अक्षरैः/अङ्कैः लिखत ।

(1) ३०

(2) नव

(3) ७९

---

1. (इ) समय-स्तम्भमेलनं कुरुत ।

'अ'	'आ'
(1) पञ्चवादनम्	६.३०
(2) सपाद अष्टवादनम्	५.००
	८.१५

(अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

अस्ति एकं चम्पकं नाम अरण्यम् । अरण्ये चित्राङ्गो नाम मृगः एकाक्षो नाम काकश्च स्नेहेन निवसतः स्म । एकदा चित्राङ्गः वने भ्रमन् केनापि शृगालेन अवलोकितः । क्षुद्रबुद्धिः नाम सः शृगालः स्वार्थहेतुना मृगेण सह मित्रताम् ऐच्छत् । अस्तङ्गते सवितरि क्षुद्रबुद्धिः मृगेण सह मृगस्य निवासस्थानं गतः । मृगशृगालौ दृष्ट्वा काकोऽवदत्, "सखे चित्राङ्ग ! कोऽयं द्वितीयः ?" मृगः अब्रूत, "जम्बूकोऽयम् । अस्मत्सख्यम् इच्छति ।" काकः उपादिशत्, "अकस्मादागन्तुना सह मित्रता न युक्ता ।" तदाकर्ण्य जम्बूकः सकोपम् आह, "मृगस्य प्रथमदर्शने भवानपि अपरिचितः एव आसीत् । यथायं मृगः मम बन्धुः तथा भवानपि ।" मृगः अब्रवीत्, "अलं विवादेन । वयं सर्वे आनन्देन एकत्र निवसामः ।" काकेनोक्तम्, "एवमस्तु ।"

(1) अवबोधनम् । (क) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत । शृगालः मृगेण सह सख्यम् इच्छति यतः

(1) शृगालः मृगमांसं खादितुम् इच्छति ।

(2) शृगालः मृगे स्निह्यति ।

(ख) कः कं वदति ? "अकस्मादागन्तुना सह मित्रता न युक्ता ।"

(ग) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत : अरण्ये कौ निवसतः स्म ?

---

(2) शब्दज्ञानम् । (क) गद्यांशात् 2 प्रथमाविभक्त्यन्तपदे चित्वा लिखत ।

(ख) गद्यांशात् विशेषण-विशेष्ययोः मेलनं कुरुत ।

'अ'	'आ'
(1) भ्रमन्	एकाक्षः
(2) अस्तङ्गते	चित्राङ्गः
	सवितरि

(ग) पूर्वपदं/उत्तरपदं लिखत ।

(1) केनापि = केन + ______ ।

(2) जम्बूकोऽयम् = ______ + अयम् ।

(आ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

(अर्णवः जपाकुसुमं गृहीत्वा प्रविशति ।तस्य पिता विज्ञानस्य प्राध्यापकः ।सः पुस्तकपठने मग्नः । तस्य पार्वे उत्पीठिकायां सूक्ष्मेक्षिका वर्तते ।) **अर्णवः** - पितः, अस्माकम् उद्यानाद् जपाकुसुमम् आनीतं मया ।कियन्तः सूक्ष्माः तस्य परागकणाः ।**पिता** - सूक्ष्मेक्षिकया पश्य, तेषां कणानां रचनाम् अपि द्रष्टुं शक्नोषि !(अर्णवः तथा करोति ।) **पिता** - किं दृष्टं त्वया ? **अर्णवः** - पितः, अद्भुतं एतत् । अत्र परागकणस्य सूक्ष्माणि अङ्गानि दृश्यन्ते । **पिता** - अर्णव, एतानि पुष्पस्य अङ्गानि त्वं सूक्ष्मेक्षिकया द्रष्टुं शक्नोषि । परन्तु एतद् विश्वं परमाणुभ्यः निर्मितम् । ते परमाणवः तु सूक्ष्मेक्षिकया अपि न दृश्यन्ते । **अर्णवः** - परमाणुः नाम किम् ? **पिता** - अस्तु । कथयामि । मुष्टिमात्रान् तण्डुलान् महानसतः आनय । **अर्णवः** - (तथेति उक्त्वा पाकगृहात् तण्डुलान् आनयति ।) स्वीकरोतु, तात ।

---

(1) अवबोधनम् ।

(क) उचितं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

(1) एतद् विश्वं ______ निर्मितम् । (तण्डुलेभ्यः/परमाणुभ्यः)

(2) अर्णवः उद्यानात् ______ गृहीत्वा प्रविशति । (कमलं/जपाकुसुमं)

(ख) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यम्/असत्यम् इति लिखत ।

परमाणवः सूक्ष्मेक्षिकया दृश्यन्ते ।

(ग) एषः गद्यांशः कस्मात् पाठात् उद्धृतः ?

---

(2) प्रवाहि-जालं पूरयत ।

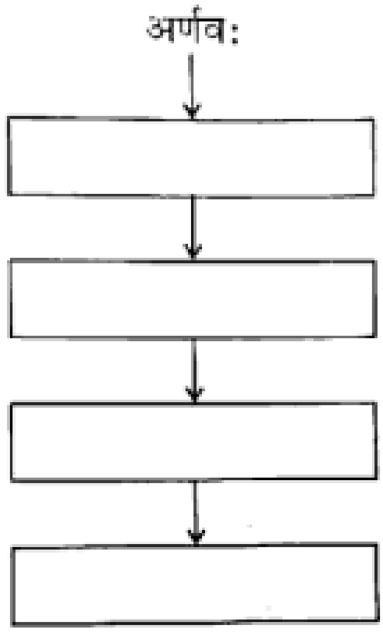

(तण्डुलान् आनयति ।, सूक्ष्मेक्षिकया पश्यति ।, जपाकुसुमं गृहीत्वा प्रविशति ।, परमाणुविषये पृच्छति ।)

(इ) गद्यांशं पठित्वा सरलार्थं लिखत ।

(1) वैखानसः (राजानम् अवरुध्य) राजन् । आश्रममृगोऽयं, न हन्तव्यः । आशु प्रतिसंहर सायकम् । राज्ञां शस्त्रम् आर्तत्राणाय भवति न तु अनागसि प्रहर्तुम् । दुष्यन्तः - प्रतिसंहृत एषः सायकः । (यथोक्तं करोति)

(इ) (2) श्रोतृवृन्दः - नदीपूजनम् ? किमर्थ नदीपूजनम् ?

कीर्तनकारः - नदी खलु जीवनदायिनी । अतः अस्मिन्नवसरे कृतज्ञतां प्रदर्शयितुं जनाः जले दीपदानं कुर्वन्ति । द्रोणे दीपं प्रज्वाल्य नदीजले समर्पयन्ति ।

(ई) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत ।

(1) धरित्र्याः उपदेशं मनसि निधाय पृथुवैन्यः किं किम् अकरोत् ?

(ई) (2) शक्रस्य कपटं विशदीकुरुत ।

(अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु
लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् ।
अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा
न्याय्यात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥

अयं न भक्तो न च पूजको वा
घण्टां स्वयं नादयते तथापि ।
धनं जनेभ्यः किल याचतेऽयम्
न याचको वा न च निर्धनो वा ॥

यत्र विद्वज्जनो नास्ति श्लाघ्यस्तत्राल्पधीरपि ।
निरस्तपादपे देशे एरण्डोऽपि द्रुमायते ॥

(क) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । न्याय्यात्पथः के न विचलन्ति ?

(ख) विशेषण-विशेष्ययोः मेलनं कुरुत ।

'अ'	'आ'
(1) निरस्तपादपे	विद्वज्जनः
(2) श्लाघ्यः	देशे
	अल्पधीः

(ग) जालरेखाचित्रं पूरयत ।

लोकयानवाहकः

↙ ↘

न __________ **न** __________

(घ) पद्यांशात् 2 द्वितीया-विभक्त्यन्तपदे लिखत ।

(च) पूर्वपदं लिखत ।

(1) अद्यैव = ______ + एव ।

(2) याचतेऽयम् = ______ + अयम् ।

(आ) पद्ये शुद्धे पूर्णे च लिखत ।

(1) घटं भिन्द्यात् ... भवेत् ॥

---

(2) यादृशं वपते ... फलम् ॥

---

(3) वैद्यराज ... धनानि च ॥

(इ) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत ।

(1) अद्ययावद्धि ज्ञानाय वृत्तपत्रं पठेत्सदा । सर्वविधसुविद्यार्थं वाचनमुपकारकम् ॥

(इ) (2) षड्जमूला यथा सर्वे सङ्गीते विविधाः स्वराः । तथा मानवताधर्मं सर्वे धर्माः समाश्रिताः ॥

(अ) पृथक्करणम् ।

(1) मञ्जूषातः नामानि सर्वनामानि च पृथक्कुरुत ।

(मञ्जूषा : मम, राजा, सः, नदी, एतस्मिन्)

नाम	**सर्वनाम**

---

(2) मञ्जूषातः क्रियापदानि धातुसाधित-विशेषणानि च पृथक्कुरुत ।

(मञ्जूषा : अकथयत्, मुक्तः, जानाति, भेतव्यम्, वहतु)

क्रियापदम्	**धातुसाधित-विशेषणम्**

(आ) निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

(1) सङ्ख्या/क्रम/आवृत्तिवाचकस्य योग्यं पर्यायं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

(क) वेदाः ______ वर्तन्ते । (चत्वारि/चत्वारः)

(ख) श्रीकृष्णः देवक्याः ______ अपत्यम् । (अष्टमम्/अष्टः)

(ग) अहम् एकं पाठं सम्यक् ______ पठामि । (द्विवारं/)

---

(2) समासविग्रहाणां समासनामभिः सह मेलनं कुरुत ।

	समासविग्रहः	समासनाम
(1)	किञ्चित् जानाति इति।	षष्ठी-तत्पुरुषः।
(2)	जलस्य व्यवस्थापनम्।	कर्मधारयः।
(3)	लगुडः हस्ते यस्य सः।	उपपद-तत्पुरुषः।
(4)	कवयः च पण्डिताः च	अव्ययीभावः।
(5)	अहनि अहनि।	बहुव्रीहिः।
(6)	मानवता एव धर्मः।	इतरेतर-द्वन्द्वः।

---

(3) मञ्जूषातः समानार्थकशब्दान्/विरुद्धार्थकशब्दान् चित्वा लिखत ।

(मञ्जूषा - सुवर्णम्, निन्दा, असत्यम्, मर्करः)

(1) नक्रः =

(2) स्तुतिः x

(3) कनकम् =

(4) सत्यम् x

(आ) (4) योग्यं पर्यायं चिनुत । (3 तः 2)

(1) पृथुभूपेन धनुः सज्जीकृतम् । (कर्तृवाच्यम्/कर्मवाच्यम्)

(2) त्वं द्रष्टुं ______ । (शक्नोषि/शक्नोति)

(3) वानराः फलानि खादन्ति । ______ (मधुराणि/मधुराः)

(इ) विशिष्ट-विभक्तेः उपयोगं कृत्वा वाक्यनिर्माणं कुरुत । (4 तः 2)

(क) कथ् (10 उ.प.)

(ख) अलम्

(ग) स्निह् (4 प.प.)

(घ) कृते